

Cuvinte cheie:

- literatură religioasă medievală
- manuscrise și codexuri nedescifrate
- Codex Rohoncz
- falsuri în traduceri și transliterări
- traducerea Vioricăi Enăchiuc

Rezumat

Prezentul articol își propune să aducă contribuții noi la studiul Codex Rohoncz printr-o apropiere critică de transliterarea Enăchiuc 2002 și prin propunerea unor principii noi de cercetare ulterioară a manuscrisului, în contextul în care traducerea și transliterarea Enăchiuc s-au dovedit un fals la o apropiere critică față de text și exegeza propusă în volumul din 2002. Pornind de la o observație simplă a paginatiei și intrând în probleme de paleografie propriu-zisă, cum ar fi citirea aleatorie diferită a unor grupări identice de semne, aflate în contexte identice, am argumentat falsul din perspectivă paleografică, contribuind la cercetările unor latiniști care anunțau un fals la nivelul traducerii din presupusa latină dunăreană care ar fi fost prezentă în paginile manuscrisului. Cercetarea noastră asupra manuscrisului propune, pe baza studiului paginilor Codex Rohoncz, metode prin care acesta poate fi abordat în viitor, pornind de la caracterele cărora li se pot atribui valori fonetice cu un grad mai mare de certitudine, datorită asocierii acestora cu abrevieri canonizate din cadrul iconografiei creștine vechi.

Argument

Prezentul studiu își găsește justificarea în necesitatea unei abordări științifice a implicațiilor aduse de presupusa autenticitate a traducerii Enăchiuc a Codex Rohoncz, mai ales pe fondul unei tradiții mai vechi a falsurilor și supra-interpretărilor în cazul școlii ardeleno-române cu filiațiile Hașdeu - Nic. Densușianu sau în cazul tracomaniei cultivate sub comunism sub impulsul favorizat de regim al lui Iosif Constantin Drăgan și resuscitate după anii 1990 în variantele Coruț, Săvescu, Roxin ș.a.

Apariția unei ediții cu facsimile, transliterare și traducere a Codex Rohonczy din Biblioteca Academiei Maghiare de Științe în anul 2002 a provocat adevărate revoluții (involuții), cum ar fi premiera volumului la Congresul Internațional de Dacologie de la București, organizat de Society of New York, sub conducerea doctorului N. Săvescu. Binecunoscuta lipsă a documentelor noastre din perioada 300-1300 e.n. devenea un mit, căci noul codex descifrat de filologul V. Enăchiuc aducea date concrete despre un domnitor numit Vlad și organizarea armatei vlahilor în luptele cu pecenegii și cumanii. Rohonczy devenise „al nostru”, era un bun românesc și exploatabil. Traducerea codexului a fost susținută de Ion Popescu-Puturi și de numismologul Augustin Deac, care publica în aceeași perioadă, la Giurgiu, controversatul studiu *Istoria adevărului istoric*, de asemenea premiat la același Congres de Dacologie. Prin intervenția profesorului Deac, Academia Maghiară de Științe a trimis un facsimil în anii ‘80 spre a fi cercetat de Viorica Enăchiuc. În anul 2002, Editura Alcor publică aceste facsimile alături de o traducere și o transliterare completă a codexului. Publicațiile culturale și de specialitate au reacționat cu mari rezerve la traducerea pertinentă, mai ales din perspectivă lingvistică. Ovidiu Pecican semnala în presa românească apariția traducerii Enăchiuc. Andrei Vartic publica la Chișinău un articol vast despre manuscris, care accepta traducerea și propunea o interpretare mai degrabă mistică a desenelor care însoțesc textul. G. Ciobanu adaptase și citise partitura din cadrul codexului. Prefețele și recomandările volumului din partea unor nume ca Ariton Vraciu, Ioan C. Chitimia, Nicolae Dunare și Pande Olteanu sunt controversate în raport cu articolele semnate Sorin Olteanu, Dan Ungureanu ș.a. care anunțau un fals în traducere sau chiar un fals propriu-zis de secol XIX.

Pentru că problema Codexului a ridicat semne de întrebare în special din perspectiva traducerii nejustificate din așa-zisa latină dunăreană propusă de doamna V. Enăchiuc - însoțită chiar și de un lexicon de termeni în latina vulgară - studiul de față înlătură necesitatea studiului limbii și informațiilor transmise prin aceasta în cadrul Codex Rohonczy, dovedind că transliterarea însăși ridică probleme îngrijorătoare, dezbaterile din jurul traducerii neavându-și astfel niciun fundament.

Contribuții la studiul *Codex Rohonczy*

Codexul Rohonczy a aparținut bibliotecii grofului Gusztáv Batthyány, din celebra familie Batthyány datorită căreia România a intrat în posesia multor miniaturi și manuscrise medievale rare din estul Europei, la Batthyaneum, în Alba Iulia. În 1838, Codex Rohonczy este predat Academiei de Științe a Ungariei. Din partea maghiară, manuscrisul a fost cercetat fără succes de

către Jülg Bernát, de la Universitatea din Innsbruck, de Némáthi Kálmán, autorul unui prim studiu care sistematizează semnele, de Vajda Jozsef, care a observat asemănări cu literele grecești, rune maghiare și feniciene, fiind predat în 1970 lui Otto Gyürk, care identifică o posibilă valoare a unor cifre din codex. În 1982, o copie a manuscrisului ajunge în România și este predat doamnei Viorica Enăchiuc, filolog și arheolog, absolvent la Iași.

Ariton Vraciu, Pandele Olteanu și I. C. Chițimia au sprijinit studiul doamnei Enăchiuc asupra codexului, primind în 2002 fonduri de la Ministerul Culturii pentru publicarea lucrării științifice. La un an de la primirea facsimilelor, Viorica Enăchiuc publica în *Analele de Istorie ale Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, în numărul 6/1983 un articol care propune o traducere foarte pertinentă a unui fragment din Codex Rohonczii. În Europa, Codex Rohonczii alături de Manuscrisul Voynich sunt singurele manuscrise în limbi neidentificate până în prezent. Problema principală ridicată de Codex Rohonczii nu ar trebui să fie cea legată de traducere, ci mai întâi de transliterare. Prezența a peste 150 de semne în textul manuscrisului constituie motivul pentru care acesta nu a putut fi descifrat până în momentul în care facsimilul a ajuns și la Viorica Enăchiuc. Nu este prezentă o spațiere constantă, pe unele pagini întâlnim o formă de *scripta continua*. Nu cunoaștem limba în care a fost scris și nici contextul din care provine manuscrisul. O traducere atât de rapidă era oricum puțin plauzibilă încă din anii 1980. După 20 de ani însă, apare întreaga traducere Enăchiuc, însoțită de un dicționar pentru latina vulgară, care uimește latiniștii prin etimologii și transformări fonetice neargumentate științific.

Dintr-o curiozitate paleografică, autorul prezentului articol a dorit să se apropie de studiul scrierii din manuscris în 2002, anul apariției ediției Alcor, cu mare bucurie ca facsimilul fusese pus astfel în circulație. Articolele din presa culturală și de specialitate erau divergente și controversate. Astfel, am abordat metoda clasică de cercetare a unei scrieri necunoscute, făcând abstracție de cercetările anterioare asupra Codex Rohonczii, pentru a fi obiectivi. Mergând pe această metodă, am descoperit treptat diverse probleme ale transliterării Enăchiuc, fapt care anulează din start orice tentativă de traducere a textului.

În prima etapă am copiat codexul pagină cu pagină pentru a ne familiariza cu scrierea și a observa tipurile de caractere folosite spre clasificarea acestora. Am observat astfel că au existat minim doi copiiști sau, în cazul în care copistul ar fi fost același, apare o diferență de câțiva ani între copierea primei jumătăți și a celei de-a doua jumătăți a manuscrisului Rohonczii. De la planșa 63 a manuscrisului scrierea se rărește și este mai dreaptă, cu un caracter mai îngrijit. În cazul copierii unei litere, apar chiar moduri diferite de scriere, după cum putem observa la fila 1/

pl.1, fila 223a/ pl.112 și fila 224a/ pl.112 după numerotarea Academiei Maghiare aplicată pe codex, la care vom aduce obiecții în partea a doua a studiului nostru. Literele au o înclinație diferită și sunt începute în mod diferit. În cadrul unui sistem de scriere cu tradiție, a unei practici efective, se stabilesc reflexe și obiceiuri de a folosi anumite litere într-un anumit mod. Oscilațiile privind grafia unor litere, dată fiind scrierea de la dreapta spre stânga, trădează o nestăpânire suficientă a literelor folosite. Copiind manuscrisul, am realizat că, după un număr mare de pagini copiate, scrierea de la dreapta spre stânga nu mai reprezintă o problemă în sine, însă persistă tendința de a începe unele litere tot de la stânga spre dreapta, ca în cazul copistului planșelor 63-113, invers direcției de scris. Instabilitatea modului de a trasa anumite semne ne poate duce la ipoteza că cel puțin unul din cei doi copiiști ai manuscrisului nu cunoșteau limba și semnele copiate.

Ordinea paginilor stabilită de doamna Enăchiuc ne pare din nou suspectă și infirmată de forma însăși a paginilor tocite sau rupte. O parte mare a paginilor sunt rupte din caiete și au fost adăugate în mod aleatoriu în coperte. Am decupat paginile cu copii ale facsimilelor și am constatat o suprapunere a marginilor într-un mod diferit de cea utilizată de transliterarea Enăchiuc. De pildă, pentru o privire superficială, fila 225 este pereche cu fila 224, datorită perforării acesteia. Dacă ne apropiem mai atent, vom găsi că o cincime din manuscris este citită încrucișat, continuarea cuvintelor sau ideilor pe paginile următoare trebuind să fi creat probleme traducătoarei, fapt însă nesemnlat (?).

Mijlocul manuscrisului urmează ordinea corectă a paginilor, între filele 25 și 215a. Întâlnim aceeași situație de citire neconformă cu ordinea corectă la toate paginile dinspre exterior 1-25 și 215a-225. Putem da ca exemple suplimentare, mai ușor de urmărit fila 219a/ planșa 110, care este verso pentru 218 /planșa 109 sau, din prima parte a ms. fila 1/ pl. 1 este pereche cu fila 2a/ pl.1. Pornind de la aglomerarea scrierii pe planșele 62-1 și ținând cont de scrierea de la dreapta spre stânga, lansăm ipoteza justificată prin argumentele aduse mai sus, că manuscrisul ar trebui citit ca toate textele scrise de la dreapta spre stânga, și anume pornind de la ultima pagină spre prima, și nu invers, cum a procedat doamna Enăchiuc. Paginile desprinse din codex ar fi trebuit ordonate de asemenea prin consultarea mai atentă a facsimilelor sau chiar prin confruntarea cu manuscrisul original aflat la Budapesta.

A treia observație făcută prin examinarea atentă a filelor este că traducerea Enăchiuc este în dezacord cu ilustrațiile care însoțesc manuscrisul. Cu excepția desenelor de pe filele 76a, 90a, 145a, 199, 210a, 224a, care nu reprezintă personaje umane, ilustrațiile nu dezvăluie un război în desfășurare, cum reiese din traducerea Enăchiuc, ci scene religioase de tip medievale, unde

apariții antropomorfe înaripate îi vizitează pe oameni și îi inspiră, îi ajută, domnesc deasupra câte unei scene, cum întâlnim pe filele 5, 5a, 16a, 55a, 60a, 127, 133a, 167, 187a, 199a. Apar și reprezentări dese ale unei crucificări la filele 26, 49, 148 și 153a. În abordarea unui manuscris necunoscut, considerăm că un studiu al imaginilor ne poate da reale indicii privind conținutul acestuia. Traducerea Enăchiuc este în dezacord total cu tematica ilustrațiilor religioase care ornează codexul, calitatea acestor imagini ridicând noi întrebări legate de perioada în care a fost elaborat.

Hârtia manuscrisului are un filigran databil 1525-1540, după catalogul Briquet, verificat personal în situația descoperirii mai multor erori științifice în demersul de cercetare Enăchiuc. Vorbim despre un manuscris contemporan cu DaVinci, și el pasionat de scrierea în oglindă, de la dreapta spre stânga, însă o perioadă în care se practica o artă rafinată a miniaturilor care ornau manuscrisele religioase și cărțile cultice. Desenele din Codex Rohonczii sunt mult inferioare calitativ oricăror scrieri religioase din secolul XVI. Chiar și manuscrisele care luau calea Orientului în opere misionare erau frumos împodobite cu desene colorate în miniu și cerneluri diverse. Imaginile din manuscrisul Rohonczii au un caracter rudimentar, lipsit de ornamentația obișnuită sau de talent artistic, fiind mai degrabă desene naive. Dacă observăm punctele mici care realizează peisaje pe planșele 14a, 25a, 65 ș.a., suntem trimiși la tehnica xilogravurii care a precedat epoca incunabilelor. Urmând a fi imprimate ulterior pe hârtie, punctele erau utilizate pentru a nu păta foaia prin cantități prea mari de cerneală. Astfel detaliile din peisaje erau sugerate prin linii punctate în xilogravură, fiind realizate în matricea de lemn. Dacă admitem această ipoteză, atunci scrierea de la dreapta spre stânga ar avea o justificare, căci am avea de-a face cu o copie în cerneală după matrice de lemn pe care copistul nu le înțelegea și nici nu cunoștea tehnica xilogravurii pentru care fuseseră fabricate.

În transliterarea Enăchiuc nu putem vorbi despre o traducere și cu atât mai mult despre implicațiile istorice pe care le presupune un document a cărui citire ridică problemele majore semnalate anterior. V. Enăchiuc nu a luat în considerare problemele paleografice ale cercetării unui manuscris nou, lansându-se cu o voință fermă spre traducerea textului încă din anii 1980. Dacă vorbim despre un document într-o limbă necunoscută, abordarea acestuia trebuie să aibă multe rezerve și limitări presupuse de orice demers științific obiectiv. Nici J. F. Champollion sau alți deschizători de drumuri în descifrarea scrierilor vechi din urmă cu un veac și jumătate nu au propus traduceri pertinente fără să explice demersurile și limitările metodei abordate. Să nu uităm că doamna Enăchiuc nu a oferit un tabel cu transliterarea propusă. După etapa copierii manuale a manuscrisului pe care am realizat-o, am ajuns însă în intimitatea elaborării acestuia și la familiarizarea cu contextele în care apar seturile de semne utilizate în redactarea Codex

Rohonczi. Din dorința de a înțelege sistemul practicat de doamna Enăchiuc, am verificat două pagini, din prima și din cea de-a doua carte a manuscrisului. Rezultatele au fost verificate apoi pe mai multe mostre de transliterări.

Vom da un exemplu din cele mai relevante. Pe fila 17, citim în transliterarea Enăchiuc /ereve/ pentru semnele 1 și 2 pe rândul 6 de sus în jos, iar pentru semnele 6 și 7 de la rândul 7 pe aceeași filă, deși sunt aceleași semne, sunt citite /ervi/. Exemple de acest gen sunt multiple, iar o regulă importantă în studiul unui manuscris cu un sistem de notare a sunetelor și o limbă necunoscute este să nu ne bazăm pe prea multe presupuneri. Eventuale metateze sau alte accidente fonetice ar putea fi presupuse doar într-o limbă bine cunoscută și pe care am studiat-o în prealabil din perspectiva modificărilor sale fonetice.

Considerăm nejustificate științific presupunerile instabile ale sistemului de transliterare a Codex Rohonczi propus de doamna Enăchiuc. Am argumentat deja că lectura manuscrisului nu a ținut cont nici măcar de ordinea filelor, deși traducerea se continuă și propune fraze cu sens și capitole care se continuă pe presupusele pagini succesive. Alături de aceste fapte, traducerea Enăchiuc se află în contradicție cu tematica strict religios-creștină a ilustrațiilor manuscrisului.

Contribuții la cercetarea *Codex Rohonczi*

Observând eroarea de metodă științifică și presupunerile nejustificate ale doamnei Enăchiuc am pornit spre cercetarea scrierii abordând o metodă pe care o vom descrie în continuare. Având un număr de peste 150 de semne, avem două posibilități: o parte dintre semne pot nota silabe alături de sunetele propriu-zise, ca în silabarele de tip cretan sau iberic, sau putem avea de-a face cu o scriere care utilizează ligaturi consonantice ca, de pildă, în cel sanscrit. Considerăm că varianta ideografică ar trebui exclusă pentru moment datorită faptului că în Europa nu se folosesc în Evul Mediu scrieri de tip ideografic. Neavând posibilitatea de a face presupuneri stabile privind identificarea fonetică a majorității semnelor, ne-am îndreptat spre caracterele care însoțesc imagini cu caracter religios și care pot fi recunoscute prin comparație cu alte scene din iconografia creștină medievală. Scena crucificării de pe fila 26 conține o inscripție din patru caractere, încadrată deasupra crucii, caractere asemănătoare fiind prezente deasupra personajului central din imaginile de pe fila 41a. Imaginile de pe filele 41a și 45 prezintă caracterele și , a doua grupare însoțind personajul principal și în imaginile de pe fila 79a, iar prima grupare, , revine pe filele 21, 38a, 42, 59, 176a, 194a. Apare și o a treia grupare de semne pe mai multe imagini, de pildă (citit de V. Enăchiuc /eri/) pe filele 44, 79a, 155a și 38a.

Asemănarea grupării cu prescurtarea grecească a numelui Christos [Χριστός], folosită în abrevierile din lumea bizantină, ne ajută să facem primele atribuiri de valori fonetice. Prin corespondență, ar putea reprezenta numele *Joshua*, folosit prin filieră greacă sub forma *Iisus*, cu abrevierea IS în iconografia creștină.

Metoda propusă de noi în urma studierii manuscrisului nu a dus la rezultate concrete cuantificabile în acest moment, datorită multiplelor semne ale codexului. Considerăm că studiul acesta necesită o muncă de zeci de ani. Textul cu peste 150 de caractere necunoscute, într-o limbă nedeterminată încă și cu o scriere de la dreapta spre stânga a produs o reticență față de textul propriu-zis al manuscrisului, inducând în eroare mulți cercetători care s-au străduit să interpreteze ciudata limbă a codexului, considerând că transliterarea, partea foarte dificilă de la început, a fost realizată deja de un profesionist al paleografiei vechi, Viorica Enăchiuc. Orice cercetare autentică cere să verificăm sursele pe care ne bazăm. Dorința noastră de a înțelege metoda de transliterare ne-a condus la descoperirea falsului, după argumentele aduse în prezentul studiu.

Sperăm că cercetări viitoare, care vor porni de această dată direct de la probleme de paleografie a textului și nu de la o transliterare eronată, vor aduce informații noi despre unul dintre controversatele documente nedescifrate ale Europei.

Bibliografie

Ciobanu, Gheorghe, *Melodia din Rohoncz Codex*, în *Muzica*, nr. 2/1990, pag. 59-72, Editura Muzicală, București, 1990.

Enăchiuc, Viorica, *Codex Rohoncz*, Editura Alcor, București, 2002.

Kálmán, Némáthi, *Rohoncz Codex Tantetel*, Budapest, 1892.

Pecican, Ovicu, *Falsuri patriotice românești*, în *Observator cultural* nr. 127, București, iulie 2002.

Vartic, Andrei, *Codex Rohoncz, unul dintre cele mai misterioase documente ale omenirii*, Chișinău, 2002.

Ungureanu, Dan, [Codex Rohoncz], în *Observator Cultural* nr. 167, București, 6 mai 2003.